

şimâl'e de sol tarafından yaratılanlar anlamını vermişlerdir (M. Reşid Rızâ, III, 389; Elmalılı, III, 2329).

Selefiyye'nin müteahhir dönem âlimlerince ileri sürülen görüş ise daha çok onların, ruhun bedenle birlikte yaratıldığı tarzındaki fikirleriyle irtibatlıdır (bk. İbn Kayyim, s. 252). Eğer bezm-i elestteki sözleşme birinci görüşe göre açıklırsa ruhun önceden yaratıldığını kabul etmek icap eder ki onların kanaatine göre bu doğru değildir. Sünnî âlimlerin çoğuna göre ise ruhlar bedenlerden önce yaratılmıştır (Zemahşerî, I, 547). Esasen Selefiyye'nin bezm-i elestteki sözleşmeyi Allah'ın varlığı ve birliğine dair zaruri bilgilerin insan ruhunun derinliklerine yerleştirmesiyle açıklaması da dünyaya gelmelerinden önce ruhlarla sözlü bir telkin yapılmasını gerektirir. Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın da belirttiği gibi (*Hak Dinî*, III, 2326-2327) bezm-i elestteki sözleşmenin keyfiyeti bilinmese bile bunun en azından bir "kelâm-ı nefsi" ile vuku bulduğunu kabul etmek gerekir.

BİBLİYOGRAFYA :

Tehânevî, *Keşşâf*, "rûh" md.; M. F. Abdülbâki, *Mu'cem*, "ahd", "mişâk" md.leri; *el-Mu'cemü's-şu'fî*, s. 830-831, 1128; *el-Muvaṭṭa'*, "Kader", 2; *Müsned*, I, 272; III, 127, 129; V, 135; VI, 441; Tirmizî, "Tefsîr", 8; İbn Sa'd, *Ṭabaḳât*, I, 28; İbn Ebû Asım, *Kitâb'u's-Sünne* (nşr. M. Nâsirüddin el-Elbânî), Beyrut 1400/1980, I, 87, 89; Taberî, *Câmi'u'l-beyân* (Şâkir), XIII, 222, 226, 241, 242, 244; a.mlf., *Târîḫ* (Ebû'l-Fazl), I, 133-136; Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, Üsküdar Selim Ağa Ktp., nr. 40, vr. 272^b-273^a; Makdisî, *el-Bed' ve'l-târîḫ*, II, 96; Halîmî, *el-Minhâc*, I, 153-156; Kuşeyrî, *Letâ'ifü'l-işârât* (nşr. İbrâhîm Besyûnî), Kahire 1981, I, 585; Pezdevî, *Uşûlû'd-dîn* (nşr. H. P. Linss), Kahire 1383/1963, s. 211-213; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, I, 547; II, 128; İbnü'l-Cevzî, *Zâdû'l-me'sir*, III, 284, 286; Fahrreddin er-Râzî, *Mefâtîḫu'l-ğayb*, XV, 46-50; Kurtubî, *el-Câmi'*, VII, 314; İbn Teymiyye, *Der'ü te'âruzi'l-'akl ve'n-naḳl* (nşr. M. Reşâd Sâlim), Riyad 1979, VIII, 410-411, 414, 483-487; İbn Kayyim el-Cevziyye, *er-Rûḫ* (nşr. M. Üneys İyâde — M. Fehmî el-Mercânî), Kahire, ts. (Mek-tebetü'n-Nâsir), s. 252, 270-273; *Şerhu'l-'Aḳîdeti'l-Ṭahâviyye* (nşr. Abdullah et-Türkî — Şu-ayb el-Arnaûṭ), Beyrut 1408/1987, s. 208-211; Şa'rânî, *el-Yevâḳit ve'l-cevâhir*, Kahire 1378/1959, I, 114-116; İsmâil Hakkı Bursevî, *Râhu'l-beyân*, İstanbul 1389, III, 273, 275; Âlûsî, *Râhu'l-me'ânî*, IX, 103-104, 107-108; Meydânî, *Şerhu'l-'Aḳîdeti'l-Ṭahâviyye* (nşr. M. Mutî el-Hafîz), Dimaşk 1402/1982, s. 80; Reşid Rızâ, *Hak Dinî*, III, 2324-2331; Muhammedî er-Rîy-şehrî, *Mîzânü'l-ḥikme*, Kum 1982, III, 101; Mustafa Sâminâ, "Rûz-i Elest", *Neşriyye-i Dâniş-kede-i Edebiyyât ve 'Ulûm-i İnsânî*, sy. 103, Tebriz 1974, s. 27 vd.

YUSUF ŞEVKİ YAVUZ

□ EDEBİYAT. Bezm-i elest dinî-tasavvufî edebiyatta bazan yalnızca "elest" şeklinde geçer ve "bezm-i ezel" olarak da bilinir. Bezm-i elest terkibi kelime oyunları, edebî sanatlar, vezin ve kafiye endişesi vb. sebeplerle şiirde "bezm-i cân", "kâlû belâ" gibi çeşitli tamlama ve tabirler halinde de kullanılmıştır. Allah ile ruhlar arasındaki en eski meclisi ifade eden bu terkinin yerine "belâ ahdi" (belî ahdi) şeklinin kullanıldığına da rastlanır.

Klasik Şark - İslâm edebiyatlarındaki yaygın anlayışa göre âşıklar sevgililerine elest bezminde âşık olmuşlardır. Elest günündeki ruhlar meclisinde âşık uyanık olduğunu, sevgilisini ilk defa orada gördüğünü ve görür görmez hemen âşık olduğunu söyler. Bu aşkın o günden beri sürüp geldiğini, aşk şarabının kendisine o gün içirildiğini ve cömertliğin o gün takdir edildiğini belirten âşık, sevgilinin en büyük âşığının da kendisi olduğunu ima eder. Âşığın elest günündeki uyanıklığı mecazidir, aslında âşık sevgilinin güzelliği karşısında sarhoş ve sergerdândır. Bu hal o günden beri devam ettiğinden âşığın olup bitenlerden haberi yoktur ve haberdar olmayı da istemez. Çünkü o gün herkes söz vermiş ve yemin etmiştir. Sevgilinin aşkına sadık kalacağına dair söz veren âşık da bunu yerine getirmek mecburiyetindedir.

Bazan işret meclisi (bk. BEZM-i CEM) ile bezm-i elest arasında bir ilişki kurulur. Aynı'nin, "Sâkî-i bezm-i eleste hem-dem idim bir zaman / İşte o günden beri hâ-tır-nişânımdır kadeh" beytinde de ifade edildiği gibi içki meclisinde bulunan unsurların bezm-i eleste de bulunduğu söylenerek oradaki içkiden ve sâkîden söz edilir. O gün içilen aşk şarabının verdiği sarhoşluğun da ebedî bir etkisi olduğu dile getirilir.

Elest bezminde "belî / belâ" (evet) diyenlerin mümin, "hayır" diyenlerin ise kâfir oldukları hususundaki halk inancı edebiyata da yansımıştır. Bu inanıştan dolayı âşıklar o mecliste sevgili yüzünden küfre düştüklerini söylerler. Nâilî'nin, "Gönül ki kâfir-i deyr-i elest olup kalmış / Bakıp cemâline sûret-perest olup kalmış" beyti bu hususu ifade etmektedir. Dinî-tasavvufî edebiyatta bezm-i elest ile ilgili daha değişik inanış ve görüşlere de rastlamak mümkündür. Âşık, ruhlarla dünyadaki hisse ve nasiplerinin bezm-i eleste paylaşıldığını, akıl sahibi olanların o gün aşkı seçtiklerini anlatır. Ezel sâkisinin sunduğu içki ile sar-

hoş olup hâlâ ayılmadığını belirten âşık, bu sarhoşluğun harâbat ehli olmakla dünyada da devam ettiğini çeşitli şekillerde ifade eder (ayrıca bk. MİSÂK).

BİBLİYOGRAFYA :

Levend, *Divan Edebiyatı*, s. 307 vd.; Mustafa Nihat Özön, *Edebiyat ve Tenkit Sözlüğü*, İstanbul 1954, s. 76; Abdülbâki Gölpinarlı, *Alevî-Bektaşî Nefesleri*, İstanbul 1963, s. 192; a.mlf., *Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*, İstanbul 1977, s. 185; a.mlf., *Mesnevi ve Şerhi*, İstanbul 1985, I, 296-299; Harun Tolasa, *Ahmed Paşa'nın Şiir Dünyası*, Ankara 1973, s. 411; Şemsettin Kutlu, *Divan Edebiyatı Antolojisi*, İstanbul 1983, s. 501; Cemâl Kurnaz, *Hayâlî Bey Divânı (Tahlil)*, Ankara 1987, s. 102; İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Ankara 1989, s. 153; Necmettin Halil Onan, *İzahlı Divan Şiiri Antolojisi*, İstanbul 1940 — 2. bs. 1989, s. 232; Pakalın, I, 227-228; Ahmet Debbaoğlu, "Bezm-i Elest", *TDEA*, I, 423-424.

İSKENDER PALA

BEZM ü REZM

(بزم و رزم)

Aziz b. Erdeşir Esterâbâdî'nin
(ö. 800/1398'den sonra)

Kadı Burhâneddin adına yazdığı
XIV. yüzyılın ikinci yarısına ait
Farsça tarih

(bk. ESTERÂBÂDÎ, Aziz b. Erdeşir).

BEZMİÂLEM VÂLİDE SULTAN

(ö. 1853)

Sultan II. Mahmud'un
"ikinci kadın"ı

ve Sultan Abdülmecid'in annesi.

Hayatına dair çok az bilgi vardır. Doğum yeri ve tarihi kesin olarak bilinmemekte, hakkındaki bazı kayıtlardan, küçük yaşta esirciler eliyle saraya câriye olarak teslim edilen bir Gürcü kızı olduğu anlaşılmaktadır. Sarayda yetiştirilip eğitildikten sonra Sultan II. Mahmud'un hanımı oldu; daha sonra ondan bir şehzade (Abdülmecid) dünyaya getirince "ikinci kadın"lığa yükseldi (25 Nisan 1823). Sultan Mahmud'un vefatından sonra, on altı yaşını henüz bitirmiş olan oğlu Abdülmecid tahta geçince Bezmiâlem de Vâlide Sultan ve Mehd-i Ulyâ-yı Saltanat unvanını kazandı (30 Haziran 1839). Daha çok Bezmiâlem Vâlide Sultan adıyla tanındı.

Tahta çıktığında Sultan Abdülmecid'in henüz çocuk denecek bir yaşta bulunması ve devlet işlerinde tecrübesiz oluşu, annesinin devlet ve hükümet işlerinde bizzat yol gösterici ve müessir rol